

УДК 371.134 (045)

Н. В. Захарчук,

викладач

(Національний авіаційний університет, м. Київ)

natalia_lets_talk@yahoo.com

ПЕДАГОГІЧНА МАЙСТЕРНІСТЬ ЯК УМОВА УСПІШНОЇ ПІДГОТОВКИ СТУДЕНТІВ ДО МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

У статті наведено аналіз ролі міжкультурної комунікації при професійній підготовці студентів до співпраці на міжнародному рівні, розглядається проблема педагогічної майстерності як провідної умови успішної підготовки до міжкультурної взаємодії, розкриваються та досліджуються елементи педагогічної майстерності та шляхи їх застосування в навчальному процесі.

XXI століття справедливо увійде в історію як століття змін глобальних масштабів, століття співробітництва та кооперації всіх країн світу в галузях економіки, політики, екології тощо. Людство прагне до єднання, розширення взаємозв'язків, взаємодопомоги, братерства. Усе більше засобів створюється для встановлення та полегшення контактів між представниками різних країн, народів і культур. У світлі цих подій інших підходів вимагає й система освіти. Тут все більш очевидною стає необхідність спрямування фахової підготовки студентів до міжкультурної комунікації як ефективного засобу взаємодії з представниками інших етнічних спільностей.

Виступаючи представниками власної культурної традиції, молоді юнаки та дівчата зі значними труднощами співпрацюють у професійній сфері на міжнародному рівні. Така співпраця ускладнюється впливом різних мовних традицій, національних норм поведінки, ставлення до оточуючих, способів прояву емоцій та інших факторів, які притаманні кожному учаснику міжкультурної взаємодії.

Налагодження міжкультурних контактів та уникнення конфліктних ситуацій при цьому стають гарантіями успішного вирішення численних глобальних проблем. Таким чином майбутні експерти не лише повинні знати мову та культуру потенційних співрозмовників, але й бути готовими до такої міжкультурної комунікації.

Тому метою цієї статті є розкриття значення та суті міжкультурної комунікації у професійній підготовці студентів, аналіз умов успішного навчання міжкультурної комунікації, серед яких одне з провідних місць посідає педагогічна майстерність.

Отже, підготовка студентів до міжкультурної комунікації виступає однією із складових елементів професійної підготовки. Вона проходитиме ефективно лише за дотримання відповідних дидактичних умов. Серед таких умов ми схильні виділяти соціально-позитивну мотивацію до процесу міжкультурної комунікації, діалогічний характер навчального процесу, оптимальне поєднання індивідуальних та групових форм навчання, інтегративний підхід до викладання гуманітарних дисциплін, високий рівень творчої активності студентів. Проте виконання всіх зазначених вище умов не можливе в повній мірі без оволодіння викладачами педагогічною майстерністю як вихідною, першочерговою запорукою професійної навчальної діяльності.

У психолого-педагогічній літературі ґрунтовно досліджується проблема готовності педагога до професійної діяльності, педагогічної майстерності, зокрема численні праці розкривають питання ефективності різних стилів педагогічного спілкування у стимулюванні активності студентів (Н. П. Волкова, І. А. Зязюн, В. А. Кан-Калік, Т. В. Колбіна, С. Я. Ромашина, І. О. Черезова, І. С. Якиманська та ін.), педагогічних умінь (Н. П. Волкова, В. О. Калінін, О. Кравців, Г. А. Петрова, Л. О. Савенкова та ін.), педагогічної майстерності (Ю. П. Азаров, О. С. Березюк, Н. В. Кузьміна та ін.), встановлення емоційного контакту та діалогу зі студентами (Ш. А. Амонашвілі, І. Д. Бех, Т. В. Колбіна, Л. В. Кондрашова, О. В. Мудрик, С. Я. Ромашина та ін.), культури педагогічного спілкування (Д. І. Балдинюк, О. В. Киричук, В. С. Грехньов, О. І. Кіліченко, І. О. Черезова та ін.) тощо.

Процес підготовки до міжкультурної комунікації спрямований на розвиток у студентів уміння вибрати адекватні засоби спілкування з представниками інших культур і реалізувати їх у процесі міжкультурної взаємодії. Від рівня її розвитку залежить професійний успіх студента, а ефективність процесу підготовки до міжкультурної комунікації – від вмільої організації навчального процесу, а особливо від педагогічної майстерності викладача.

Ми розуміємо підготовку до міжкультурної комунікації як освітньо-розвивальний процес, направлений на оволодіння знаннями, вміннями і навичками успішної взаємодії з представниками різних культур з метою передачі та прийняття інформації певного характеру і змісту, обумовленої традиціями, етикетними нормами, звичаями, віруваннями та переконаннями.

Тобто, в процесі підготовки до міжкультурної комунікації викладач виступає як суб'єктом навчальної взаємодії, так і носієм культури рідної мови, який володіє деякою інформацією щодо

іншої культури, звичаїв, традицій, етикетних норм, норм поведінки тощо. Використовуючи відповідні форми і методи навчання та за допомогою педагогічної майстерності, викладач взаємодіє зі студентами, розраховуючи на зворотній зв'язок у тій мірі, в якій студент засвоїв новий матеріал. Процес підготовки до міжкультурної комунікації також може відбуватися і при безпосередній взаємодії студента з представником іншої культурної традиції, засвоюючи знання та вміння і розвиваючи навички міжкультурної комунікації самостійно, опираючись на власний досвід, проте останній спосіб не є достатньо ефективним. Оптимальні результати дасть поєднання досвіду студента з цілеспрямованим навчальним процесом.

Роль педагогічної майстерності в навчальному процесі надзвичайно важлива, вона проявляється як творча активність педагога, найвищий рівень професіоналізму. Розглядаючи педагогічну майстерність як комплекс властивостей особистості, що забезпечує самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі [1], не можна не погодитись з твердженням Б. Г. Ананьєва, що особистість педагога, його вплив нерозривно пов'язані з процесом навчання, особистістю того, хто навчається [2].

Оскільки ще К. Д. Ушинський був переконаний, що лише особистість впливатиме на розвиток особистості, і характер – на формування характеру [3], можна з певністю стверджувати, що лише викладач, який бездоганно володіє педагогічною майстерністю, може перетворити навчальний процес на захопливу активну студентську діяльність, формувати особистісні якості студентів, збагачувати їх світогляд, виховувати справжніх громадян нашої країни, і тим більше, готувати їх до міжкультурної комунікації.

Педагог є не тільки керівником, людиною, що направляє процес навчання, він виступає насамперед особистістю, яка є членом колективу, групи студентів, яка відіграє вирішальну роль у формуванні особистісних та комунікативних якостей студентів. Від викладача залежить комунікативна активність студентів, тому що саме він моделює перебіг стосунків у навчальному процесі, визначає їх характер.

На теперішньому етапі розвитку педагогічної думки найголовнішою характеристикою педагогічної майстерності вважається саме гуманістична спрямованість, спрямованість на особистість іншої людини, утвердження словом і працею найвищих духовних цінностей, моральних норм поведінки і стосунків [1: 26], що і відображається та втілюється в особистісно-зоорієнтованому підході до навчального процесу. Така форма суб'єкт-суб'єктного взаємодії між учасниками навчального процесу визначає ефективний характер цього процесу, сприяє розкриттю індивідуальних особливостей студентів за рахунок встановлення емоційного контакту між суб'єктами. Тобто навчальний процес, базуючись на засадах гуманізму, дає можливість залучити студентів до процесу творення самих себе [4].

Увесь навчальний процес спрямований на формування особистості студентів, всебічного розвитку, отримання якісної освіти, надання їм кваліфікованої допомоги у визначенні життєвих та професійних цілей і базується на гуманістичних моральних нормах взаємодії суб'єктів цього процесу.

Якщо у знаннєвій парадигмі головним завданням була передача знань від викладача до студентів, то для навчально-виховного процесу, що базується на засадах гуманізму, основним є становлення та розвиток особистості студента [5]. Тобто, гуманізація є однією з найважливіших рис сучасної професійної освіти, сутність якої полягає у формуванні цілісної гармонійної особистості з високим рівнем загальнокультурного розвитку.

Завдяки цьому педагог створює необхідні умови для самореалізації та творчого розвитку особистості через відбір найсприятливіших методів та способів навчання, які утверджуватимуть людську гідність кожного студента, розвиватимуть людяність, природність, толерантність, почуття такту та міри.

Як зазначає Т. В. Колбіна, при організації навчального процесу педагогічна майстерність викладача повинна бути спрямована на те, щоб створити атмосферу довіри і сприятливі умови для навчання, в яких могли б розкритися здібності студентів і виявитися їхня творча активність [5]. А тому, в цьому сенсі принцип гуманізму перетворюється на соціально-педагогічний фактор розвитку комунікативно-активної особистості, що сприяє підготовці студентів до міжкультурної комунікації.

Важливою умовою професійної культури викладача є його вміння бути "творцем спілкування", налаштовуватися на "хвилю почуттів та поведінки людей, з якими спілкуєшся", вміння проникати в душевний стан співрозмовників, розуміти стимули і мотиви їх поведінки, суджень, орієнтацій, бути спокійним, урівноваженим, доброзичливим, зібраним, вміння співвідносити зміст, спосіб, темп, характер спілкування з різними психофізіологічними та соціальними особливостями сприйняття та реагування співрозмовників [6: 32-34]. Тому крім гуманістичної спрямованості, ще одним важливим структурним компонентом педагогічної майстерності для розвитку міжкультурних комунікативних умінь виступає майстерність педагогічного спілкування, діалогічний характер такого спілкування. Це і засвідчують слова Ш. А. Амонашвілі, що в комунікативній взаємодії

педагога зі студентом продуктивність педагогічної діяльності цілком залежить від уміння вчителя створити систему діалогу [4].

Діалог – це завжди певний емоційний контакт між педагогом та студентами, певна взаємодія. І. Д. Бех наголошує, що головне у встановленні діалогу – це сумісне спрямування до вирішення проблеми. Студенти повинні розуміти якими цілями керується педагог у спілкування з ними, а найсуттєвішою характеристикою емоційно збагаченого діалогу виступає наявність рівності позицій студента та викладача, що означає визнання активної ролі студента в навчальному процесі [7: 50-51].

Забезпеченню діалогічного характеру навчання сприяє застосування групової роботи, різноманітних дискусій, бесід (як парних, так і колективних), диспутів, "круглих столів", проектних завдань, проблемних ситуацій, "мозкових атак" і т.д. Таким чином створюватимуться умови не лише для розвитку мислення, мовлення, встановлення контакту з іншими людьми, розкриття особистості студента, але й відбуватиметься своєрідний діалог з культурою через суспільство.

Оточуюче середовище також може сприяти або перешкоджати встановленню діалогічного спілкування, тому важливо педагогу приділяти увагу застосуванню різних технічних засобів, видів мистецтва, форм та методів роботи з використанням наочності на заняттях і т.д.

Звичайно, при підготовці студентів до міжкультурної комунікації, як і будь-якої комунікативної діяльності, викладачі на перше місце виводять групові форми навчальної роботи. Тут основним інструментом навчання в руках педагога виступає комунікативний вплив групи як своєрідної моделі суспільства. Ю. К. Бабанський стверджував, що при вмілому поєднанні групових та індивідуальних форм навчання передові викладачі посилюють вплив навчання на кожного студента з урахуванням його особливостей [8: 87].

Педагогу слід пам'ятати, що досвід та практика таких групових форм навчання відіграють особливо визначальну роль для ефективної підготовки студентів до міжкультурної комунікації, оскільки остання характеризується специфічною системою взаємин, що виникають між комунікантами. Тим самим студентам у навчальній діяльності краще вдасться відтворити умови такої комунікації, спрогнозувати її перебіг, підібрати альтернативні стратегії та тактики, уникнути непередбачених конфліктних ситуацій та віднайти оптимальні рішення, котрі задовольнятимуть усіх учасників спілкування.

Тобто слушним виступає твердження Л. О. Савенкової, що безпосереднє спілкування студентів на заняттях, тобто групові форми навчання, стають фактором, що впливає на формування професійних мотивів комунікативної діяльності, в цей час впроваджується система ефективної взаємодії й емоційно приємних стосунків майбутніх спеціалістів [9: 47].

Ефективна підготовка до міжкультурної комунікації можлива за використання педагогом мікророзкладання, моделювання різноманітних ситуацій, застосування аналізу практичної діяльності, імітаційних сюжетно-рольових, ділових ігор, соціально-психологічних тренінгів і т.д. (О. С. Березюк, І. А. Зязюн, В. В. Краєвський, О. В. Хуторський, Л. І. Рувінський, Л. О. Савенкова, Л. О. Сікорська та ін.). Саме застосування активних форм і методів навчання в вузі, на думку О. С. Березюк, є найбільш перспективний шлях у підготовці сучасного спеціаліста, і серед таких форм і методів провідне місце займає моделювання і розв'язування різноманітних ситуацій [10: 41].

Моделювання в педагогіці розглядається як створення умовних ситуацій, реагування та розв'язання яких сприяє виробленню у студентів певних професійних якостей, котрі вони закріплять під час практичної роботи і будуть реалізувати і розвивати в безпосередній професійній діяльності [10: 44].

Сюжетно-рольові та ділові ігри удосконалюють міжкультурні комунікативні вміння студентів, сприяють активному використанню професійних знань через відтворення наближених до реальних умов майбутньої професійної діяльності. Участь у таких іграх вимагає від студентів детального аналізу ігрової ситуації, визначення проблеми, підбору методів та шляхів її розв'язання, застосування не тільки набутих професійних знань, але й комунікативних умінь для виконання відповідних дій, щоб досягнути бажаного результату. Ще О. М. Леонтьєв звертав увагу на те, що для оволодіння продуктом людської діяльності, потрібно здійснити діяльність, адекватну тій, яка втілена у цьому продукті.

Саме в групових формах навчальної діяльності, виступаючи активними їх учасниками, студенти навчаються співпрацювати, допомагати один одному, співпереживати, зважати та поважати думки і прагнення співрозмовника, приймати спільні рішення, розв'язувати конфліктні ситуації, аргументувати власні дії, відповідати за них та за результати діяльності, проявляти самостійність, комунікабельність, самоконтроль, толерантність, доброзичливість тощо. Як зазначила Г. М. Андреева, процес сумісної групової діяльності відіграє визначальну роль у впливі людини на людину, тому що всі форми спілкування виступають специфічними формами сумісної діяльності людей [11].

Отже, для формування у студентів готовності до міжкультурної комунікації потрібне ціленаправлене міжкультурне навчання, що дасть можливість студентам продуктивно працювати на

міжнародному рівні. У виконанні цього завдання значна відповідальність лягає на плечі педагогів, оскільки саме їм потрібно підготувати студентів до міжкультурної комунікації.

Таким чином можна стверджувати, що педагогічна майстерність виступає умовою ефективною підготовки до міжкультурної комунікації. Крім того, основними формуючими елементами, на нашу думку, виступають гуманістична спрямованість навчального процесу та діалогічний характер педагогічної взаємодії. Для створення якого було запропоноване використання різноманітних групових форм та методів навчальної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; За ред. І. А. Зязюна. – [3-є вид. доп. і перероб.]. – К. : СПД Богданова А. М., 2008. – 376 с.
2. Ананьев Б. Г. Человек как предмет познания. – Л., Изд-во. Ленинград. ун-та, 1968. – 339 с.
3. Ушинский К. Д. Избранные произведения / под ред. В. Я. Струминского. – М.–Л., Изд-во Акад. пед. наук РСФСР ; 13-й тип треста "Полиграфкнига" в Мск, 1946. – 342 с.
4. Амонашвили Ш. А. Психологические основы педагогики сотрудничества : Книга для учителя. – К. : Освита, 1991. – III с. – ИСБН*5 – 330 с.
5. Гуманістична спрямованість педагогічного процесу формування міжкультурної комунікації. Колбіна Т. В. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/22_N10BG2007/Pedagogica/451580
6. Грехнев В. С. Культура педагогического общения : Кн. для учителя. – М. : Просвещение, 1990. – 144 с.
7. Бех І. Д. Особистісно-зорієнтоване виховання : наук.-метод. посібник / Інститут змісту і методів навчання. – К., 1998. – 204 с.
8. Бабанский Ю. К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса : (Метод. основы). – М. : Просвещение, 1982. – 192 с.
9. Савенкова Л. О. Комунікативні процеси у навчанні / Елементи теорії і практики формування комунікативних умінь : навч. посібник. – К. : Вид-во КДПУ, 1996. – 120 с.
10. Березюк О. С. Моделювання педагогічних ситуацій як засіб підготовки майбутнього вчителя до спілкування з учнями : [монографія]. – Житомир : ЖДПУ, 2003. – 174 с.
11. Андреева Г. М. Межличностное восприятие в группе. – М. : МГУ, 1987. – 295 с.

Матеріал надійшов до редакції 14.12. 2009 р.

Захарчук Н. В. Педагогическое мастерство как условие успешной подготовки студентов к межкультурной коммуникации.

В статье приведен анализ роли межкультурной коммуникации при профессиональной подготовке студентов на международном уровне, рассматривается проблема педагогического мастерства как ведущего условия успешной подготовки к межкультурному взаимодействию, раскрываются и исследуются элементы педагогического мастерства и пути их использования в учебном процессе.

Zakharchuk N. V. Teacher Skill as a Condition of Successful Preparation of Students for Intercultural Communication.

The article gives the analysis of the role of cross-cultural communication in professional students' training for international collaboration. It studies the problem of pedagogical art as the leading condition for successful training to participate in cross-cultural activities, the elements of pedagogical art and the ways to implement them in the training process.